

Štefanides, Jiří

Do (českého) Stavovského divadla okno dokořán

Theatralia. 2023, vol. 26, iss. 2, pp. 272-275

ISSN 1803-845X (print); ISSN 2336-4548 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/TY2023-2-23>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.78973>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 28. 11. 2024

Version: 20231130

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Do (českého) Stavovského divadla okno dokořán

Jiří Štefanides

Václav Štěpán a Markéta Trávníčková. *Stavovské divadlo 1824–1862. Českojazyčný repertoár I. – II.* Praha:

Academia – Národní muzeum, 2022. 1824 s., barevné přílohy 40 s. ISBN 978-80-7036-695-0.

[reviews]

Proslulý Bäuerlův deník *Wiener allgemeine Theaterzeitung* poměrně často referoval o dění v pražském *Ständetheater*. Obvykle v rubrice *Nachrichten aus Provinzstädten*, pro současníka tedy ne zrovna lichotivě znějící. Tím spíše, že pro tehdejšího českého diváka bylo Stavovské divadlo tou první a nejvýznamnější scénou, neboť se zde hrálo nejen německy, ale i v českém jazyce, byť s různou mírou četnosti představení, už od jeho otevření v roce 1785 až do roku 1862. To samo o sobě vypovídá o váze a smyslu projektu, jehož výsledek nyní máme před sebou: soupis odehraného českojazyčného repertoáru nejprve v jednoduchém výčtu pro období 1785–1824, a posléze v důkladné faktograficky vyčerpávající podobě včetně soupisu tvůrců a rolí v letech 1824–1862. Spis, jehož význam odhadne divadelní historik na první pohled nejen pro jeho objemnost.

Dvojice autorů se pracovníě potkala v divadelním oddělení Národního muzea a má za sebou už jeden obdobný společný projekt: soupis repertoáru a členstva Prozatímního divadla v letech 1862–1883, a nyní tedy zpracovali epochu bezprostředně předcházející. Hlavním částem spisu předřadili obsáhlý „Historický a metodologický úvod“ (11–88). Autoři v něm zužitkovali jednak své dosavadní zkušenosti s dokumentací Prozatímního divadla, ale také metodologický přínos nedávno

realizovaného víceletého projektu NAKI II Cesta k divadlu spojeného s ustavením Elektronického divadelního archivu. Velký prostor věnují kritice pramenů, s nimiž pracovali: verifikaci informací, jejich správné identifikaci a zachování jejich autenticity v soupisech. Úvod má tedy návodný charakter, cenný pro mladší generaci badatelů.

Hlavní titulový „Soupis představení“ (91–199) zaznamenává téměř dva tisíce představení (méně zasvěceného možná jejich počet překvapí) odehraných v letech 1824–1862. Je členěn podle kalendářních let, repertoár (inscenace) je řazen chronologicky a podle žánrů, jimiž jsou činohra, opera, balet, tanec a varia (zde se nacházejí zápisy artefaktů nevyhraněného žánru). Každá žánrová skupina má svůj písmenkový a číselný kód. Zápis názvu titulu (inscenace) se jménem autora obsahuje další údaje: původní název, šlo-li o překlad, jméno překladatele či úpravce, datum prvního a posledního představení a počet představení. Každé představení je opatřeno datem, hodinou konání a scénou, kde bylo odehráno. Vzhledem k četnosti tehdejšího českého publika nejčastější zápis představuje jediné, tedy první a zároveň poslední provedení, některý titul se však opakoval i vícekrát. Pak následují „Rejstříky k soupisu repertoáru“ (200–220). Jde o 16 rejstříků jmen od autorů a skladatelů

přes režiséry a herce až po autory živých obrazů, strojíny či výrobce zbroje. Co ovšem bude badatel patrně postrádat, je zápis konkrétního žánrového určení představení, jak bývalo na ceduli uváděno. V případě překladu by bylo možné posoudit, zda české provedení zaznamenalo žánrový posun proti předloze, česká verze mohla zaznamenat místní a časovou aktualizaci, žánr často souvisel s obchodními cíli apod.

Další část prvního svazku tvoří „Kalendária“ (228–397). Na první pohled se zde zdánlivě opakuje soupis repertoáru, v tomto případě je ale zaznamenán jako soupis denního repertoáru, který napravně nevyhodu hlavního soupisu: podává totiž souvislý pohled na repertoár divadla den po dni. Následuje abecední „Přehled inscenací podle titulů“ (398–493), každý titul obsahuje šest údajů a končí kódem, pod nímž je uveden v „Soupisu představení“. První díl spisu uzavírá „Soupis inscenací podle tvůrců a inscenátorů“ (494–609), kteří jsou opět rozděleni do oněch 16 skupin podle autorského (profesního) vztahu, a každý zápis opět končí kódem.

Druhý svazek spisu je cele věnován personálním soupisům. „Úvodní slovo“ (625–633) opět návodně zprostředkovává nejjednodušou pramennou problematiku při zpracování a převzetí jmen osobností. Abecední „Soupis účinkujících“ (637–684) uvádí u každého jména osobní údaje, v kterých pramenech se vyskytuje a v kolika inscenacích (představeních) je zaznamenáno. A asi nejcennějším přínosem posuzovaného díla je pak úplný „Soupis rolí“ (685–1801), přiřazený abecedně podle jmen aktérů.

Za tímto spisem je zjevně tolik trpělivé práce, že se recenzentovi ani nechce pouštět do případných kritických poznámek.

Především si ale uvědomuje, že nejčastěji vyplývají z toho, jaké překážky podobné systematizaci velkého množství dat klade „zlomyslná“ povaha divadla. Zejména právě ve starších epochách k ní patří obtížná uchopitelnost dočasnosti divadelního artefaktu, syntetická povaha představení, žánrová pohyblivost předlohy (ať už dramatu či operního díla) ve vztahu k jejímu jevištnímu ztvárnění, časté komplikace s určením autorství, divadelní provoz, publikum, ekonomika atd. Autor se nakonec musí pro nějaký způsob přehledného uspořádání díla rozhodnout, ale sám nejlépe ví, že se nevyhne kompromisům a nikdy ideálně nevyřeší všechna úskalí. Chci se ale vyjádřit alespoň k užité terminologii, která se do značné míry propisuje do koncepce díla. Autoři pracují s pojmy inscenace, premiéra, repríza, derniéra, které spojují s daty a počty představení. Tyto pojmy s dnešním obsahem ale přineslo až zrození divadelní režie jako nové umělecké disciplíny a emancipace divadla jako samostatného uměleckého druhu, k níž došlo až v druhé polovině 19. století. Jejich užívání pro období do roku 1862 se jeví jako ahistorické a může způsobit leckteré nedorozumění. Jeden příklad: veselohra Jana Nepomuka Štěpánka Čech a Němec zapsaná pod kódem č13 zahrnuje 35 představení tohoto kusu s „premiérou“ 6. 1. 1825 a „derniérou“ 18. 2. 1855 – to opravdu jako jedna inscenace moc důvěryhodně nevypadá. V tehdejších časech tomu zpravidla bylo spíše naopak, velká míra nutných provozních improvizací způsobovala, že každé představení téhož titulu bylo, často i v jedné sezoně, v něčem jiné – neřkuli během tří desetiletí. Dlužno podotknout, že s pojmem „inscenace“ pracuje i Elektronický divadelní archiv (a ten počítá s větší časovou plochou, překračující rok

1862), s nímž je soupis propojen a z něj tedy vychází i knižní vydání.

Nicméně tato možná terminologická polemika předložené mohutné dílo zásadně neproblematizuje, badatelé se v dobové problematice zpravidla vyznají a dokáží projevy určité řekněme terminologické nedůslednosti korigovat. Je na místě ještě připomenout, že textové a tabulkové části provázejí reprodukce dokumentů a reprezentativní obrazová příloha. Edičně je dílo připraveno na vysoké úrovni. Drobnosti se ale při takto obsáhlém díle samozřejmě také najdou. Na s. 82 vidíme tabulkovou sumarizaci odehraných českých představení podle let a budov, konečný součet činí 1948 představení. Na s. 625 nás ale překvapí výčet „přesně 22 554 představení a 33 668 rolí“ – to je samozřejmě jen statistické nedorozumění. Jednu chybičku najdeme v umístění záhlaví stránek podle kapitol: „Soupis inscenací podle tvůrců a inscenátorů“ je opatřen záhlavím náležejícím jiné kapitole.

Ale to nejsou pochybení, která by dílo znehodnocovala. Jeho význam je nepřehlédnutelný: Stavovské divadlo bylo po zániku Vlastenského a do otevření Prozatímního divadla jedinou stálou profesionální scénou, na níž se mohla prezentovat nová česká dramatická tvorba, formovalo se české herectví, kolem ní se tvořilo české publikum. Od pražských českých představení se odvíjela podobná praxe i na jevištích německy hrajících městských divadel v Brně a v Olomouci, pražská dramaturgie bezprostředně ovlivňovala ochotnické divadelnictví. Satisíce uspořádaných dat poskytují badateli neuvěřitelně pohodlí pro nový výzkum. Konstatuji jen s malou nadsázkou: je-li pro nezasevěného čtenáře hodnocený spis nuda jmen a názvů, tabulek,

kódů a pramenných odkazů, pro divadelního historika je to dobrodružství.

Co ovšem (doufejme, že prozatím) podstatně omezuje praktické využití tohoto spisu, a není to vinou jeho autorů, je fakt, že dosud chybí obdobné zpracování většinové německojazyčné produkce Stavovského divadla, které už delší dobu vzniká na jiném pracovišti. Autoři si problém oddělení dvojjazyčného repertoáru uvědomují (zmiňují se o něm na s. 12), a není malý. Například herci českého souboru hráli i v německých představeních, a tyto jejich role tedy ve spisu nenajdeme. Žádoucí komparace repertoáru českého a německého tak bude nadále obtížná, i když základní otázka je nasnadě: jak moc se český odvozoval a v čem od německy hraného? Je velmi pravděpodobné, že při důkladnějším studiu bychom mohli konečně korigovat některá dosud běžně přijímaná hodnocení významné epochy českého divadelního romantismu, ať už podoby Tylovy či Kolárovy, protože se rozvíjel v kontextu rakouského (vídeňského) divadelnictví, dokonce na jednom jevišti, v žádném případě v národní izolaci. A problém je samozřejmě ještě mnohem širší: potřebovali bychom obdobnou dokumentaci všech „našich“ městských německy hrajících divadel (jen na Moravě a ve Slezsku jsme jich napočítali deset), abychom se vůbec mohli dobrat identity česky hraného divadla, jak se formovala přinejmenším od osvícenství. Vydáním pouze česky hraného repertoáru Stavovského divadla metodologicky jakoby bezděčně pokračujeme v už překonaných představách o národním obrození, aniž bychom je podrobovali žádoucí kritice (a myslím přitom i na studenty teatrologie).

Jedná se ovšem o výzkum takového rozsahu a obtížnosti, který není možné

„odpracovat“ v rámci časově omezených grantových projektů a s několika obětavými badateli. Je to zanedbaný úkol nejen teatrologický, ale dnes, po více než třiatřiceti letech po listopadu, navýsost politický – jsme přece v Evropské unii, ne ve starém Rakousku. Jeho naplnění se ovšem neobejde bez podstatného institucionálního zajištění v dlouhodobém horizontu.

